

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

عنوان:

**بررسی تاثیر درآمدهای نفتی بر نرخ ارز حقیقی
در اقتصاد ایران (طی دوره ۱۳۸۶-۱۳۴۴)**

نگارش:

بابک محبوبی

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا رنجبر فلاح

استاد مشاور:

دکتر فرهاد خداداد کاشی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته علوم اقتصادی

مرداد ۱۳۸۹

دانشگاه پیام نور

استان تهران

واحد کرج

بسمه تعالی

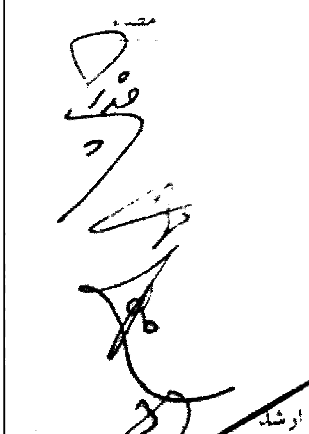
تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد

تحت عنوان: "بررسی تأثیر درآمدهای نفتی بر نرخ ارز حقیقی در اقتصاد ایران (طی دوره ۱۳۸۶-۱۳۴۴)"

تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۵/۳۰. نمره: ۱۹/۵۰. درجه ارزشیابی: عالی

اعضای هیات داوران:

نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبه علمی	مصب
۱- دکتر محمدرضا رنجبر فلاح	استاد راهنما	سند داور	
۲- دکتر فرهاد خداداد کاشی	استاد مشاور	دانشیار	
۳- دکتر ابوالقاسم اثنی عشری	استاد داور	دانشیار	
۴- مهندس محبوبه طالبی	نماینده تحصیلات تکمیلی	کارشناسی ارشد	

این پایان نامه با استفاده از طرح حمایت از پایان نامه های
کارشناسی ارشد و دکترای موسسه مطالعات بین المللی انرژی
انجام یافته است.

تقدیم به پدر و مادرم

به پاس فداکاری و محبتشان

سپاسگزاری

سپاس خداوند بلند مرتبه را که توفیقم عطا فرمود مرحله ای از مراحل علمی زندگی را سپری کنم. لیکن بر خود لازم می دانم مصداق آیه شریفه «لم یشکرو المخلوق لم یشکر الخالق» از زحمات اساتید، صاحب نظران و دوستانی که در انجام این پایان نامه مرا مورد لطف و عنایت بی دریغ خویش قرار داده اند و با راهنمایی های ارزنده شان مرا در این امر مشایعت فرموده اند کمال تشکر و قدردانی را بنمایم.

از اساتید دانشمند و فرزانه ام آقایان **دکتر محمد رضا رنجبر فلاح** و **دکتر فرهاد خداداد کاشی** که به عنوان اساتید راهنما و مشاور مرا در انجام این طرح یاری رساندند کمال تشکر را دارم. از جناب آقای **وافی نجار** که به عنوان استاد مشاور موسسه مطالعات بین المللی انرژی مرا راهنمایی و یاری فرمودند تشکر می کنم. جا دارد از کارمندان و اعضای موسسه مطالعات انرژی به خصوص سرکار خانم شاه مرادی که زحمات زیادی برای این پایان نامه کشیدند، تشکر نمایم. از سرکار خانم مهندس طالبی مسئول امور دفاع و پایان نامه دانشگاه پیام نور کرج که در فرآیند اداری انجام این پایان نامه بنده را مساعدت کردند کمال تشکر را دارم.

چکیده:

در این تحقیق تاثیر درآمدهای حاصل از فروش نفت بر نرخ ارز حقیقی در اقتصاد ایران مورد بررسی قرار گرفته است. به همین منظور با استفاده از یک الگوی معادلات همزمان اقتصاد کلان و روش تخمین حداقل مربعات سه مرحله ای (3SLS)، برای دوره ۱۳۸۶-۱۳۴۴ برآوردها و شبیه سازی انجام شده است. این سیستم معادلات شامل ۷ معادله برای تبیین رفتار تولید ناخالص داخلی، سطح عمومی قیمت ها، صادرات غیرنفتی، واردات، حجم پول، نرخ ارز حقیقی و کسری بودجه دولتی می باشد. پس از تخمین الگو، انجام شبیه سازی و اعتبارسنجی توسط آزمون های مختلف، تاثیر شوک های کوتاه مدت و بلندمدت نفتی بر نرخ ارز حقیقی خواهد شد. نتایج حاصله از شبیه سازی شوک های وارده نشان می دهد، افزایش درآمدهای حاصل از فروش نفت در کوتاه مدت و بلندمدت موجب افزایش تولید ناخالص داخلی، افزایش سطح عمومی قیمت ها، کاهش صادرات غیرنفتی، افزایش واردات، افزایش حجم پول، کاهش نرخ ارز حقیقی و کاهش کسری بودجه می شود. با توجه به نتایج شبیه سازی می توان گفت، با افزایش درآمدهای نفتی تحت تاثیر یک شوک کوتاه مدت، نرخ ارز حقیقی ابتدا کاهش یافته و با ادامه تاثیر این شوک تا سال بعد، نرخ ارز برای سال های بعد روند افزایش به خود گرفته و به سطح تعادلی اولیه خود بر می گردد. اما تاثیر یک شوک افزایشی بلند مدت تا دو سال بعد از شوک ادامه داشته و برای سال های بعد روند افزایشی به خود گرفته و در سطحی پایین تر از سطح تعادل اولیه قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: اقتصاد ایران - درآمدهای نفتی - نرخ ارز حقیقی - تولید ناخالص داخلی - سطح عمومی قیمت ها

فهرست

آ.....	فهرست جدول ها.....
ت.....	فهرست نمودارها.....

فصل اول: مقدمه و کلیات

۱.....	۱-۱ بیان مسئله.....
۳.....	۲-۱ اهداف تحقیق.....
۳.....	۳-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق.....
۴.....	۴-۱ سوالات تحقیق.....
۵.....	۵-۱ فرضیات تحقیق.....
۵.....	۶-۱ مدل تحقیق.....
۶.....	۷-۱ روش تحقیق و منابع آماری.....
۶.....	۸-۱ قلمرو تحقیق و جامعه آماری.....
۶.....	۹-۱ تعاریف عملیاتی واژگان کلیدی.....
۶.....	۱-۹-۱ تعاریف عملیاتی متغیرها.....
۷.....	۲-۹-۱ واژگان کلیدی.....

فصل دوم: مبانی نظری و سوابق تحقیق

۹.....	۱-۲ مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه نظری.....
۹.....	۱-۱-۲ اقتصاد باز و تراز پرداخت ها.....
۱۰.....	۱-۱-۱-۲ تراز پرداخت ها.....
۱۲.....	۲-۱-۲ نظام های ارزی.....
۱۲.....	۱-۲-۱-۲ نظام نرخ ارز ثابت.....
۱۳.....	۲-۲-۱-۲ نظام نرخ ارز شناور (نرخ ارز انعطاف پذیر).....
۱۴.....	۳-۱-۲ بررسی عوامل موثر بر نرخ ارز حقیقی تعادلی.....
۱۸.....	۴-۱-۲ بررسی تاثیر درآمدهای نفتی بر نرخ ارز حقیقی.....
۱۹.....	۱-۴-۱-۲ بررسی تاثیر درآمدهای نفتی بر نرخ ارز اسمی.....
۲۱.....	۲-۴-۱-۲ بررسی تاثیر درآمدهای نفتی بر قیمت های داخلی.....
۲۲.....	۱-۲-۴-۱-۲ افزایش درآمدهای نفتی در یک سیستم نرخ ارز ثابت.....
۲۵.....	۲-۲-۴-۱-۲ افزایش درآمدهای نفتی در یک سیستم نرخ ارز شناور.....

۲۸۳-۲-۴-۱-۲ افزایش درآمدهای نفتی در یک سیستم نرخ ارز حقیقی ثابت
۳۲۲-۲ مروری بر سوابق تحقیق
۳۳۱-۲-۲ مطالعات خارجی
۳۳۱-۱-۲-۲ مطالعه ادواردز
۳۴۲-۱-۲-۲ مطالعه اوزتورک و همکاران
۳۵۳-۱-۲-۲ مطالعه عبدالعزیز و همکاران
۳۵۲-۲-۲ مطالعات داخلی
۳۵۱-۲-۲-۲ مطالعات با موضوع نرخ ارز و عوامل موثر بر آن
۳۵۱-۱-۲-۲-۲ مطالعه مهرآرا
۳۷۲-۱-۲-۲-۲ مطالعه مزینی
۳۷۳-۱-۲-۲-۲ مطالعه ختایی و همکاران
۳۹۴-۱-۲-۲-۲ مطالعه طاهری فرد
۴۰۵-۱-۲-۲-۲ مطالعه ابونوری و همکاران
۴۰۲-۲-۲-۲ مطالعات با موضوع بررسی تاثیر درآمدهای نفتی بر اقتصاد ایران
۴۰۱-۲-۲-۲-۲ مطالعه سامتی و همکاران
۴۱۲-۲-۲-۲-۲ مطالعه جرجزاده و اقبالی
۴۲۳-۲-۲-۲-۲ مطالعه عباسیان و همکاران
۴۳۴-۲-۲-۲-۲ مطالعه توسلی و فولادی
۴۴۳-۲ پیوست فصل دوم
۴۴۱-۳-۲ پیوست ۲-الف: عقیم سازی مازاد تراز پرداخت ها

فصل سوم: ساختار الگو

۴۵۱-۳ روش های مختلف اندازه گیری نرخ ارز حقیقی (RER)
۴۵۱-۱-۳ نرخ ارز حقیقی خارجی (ERER)
۴۶۱-۱-۱-۳ محاسبه بر اساس نظریه برابری قدرت خرید
۴۸۲-۱-۱-۳ محاسبه بر اساس مدل ماندل - فلمینگ یا هزینه کل تولید
۴۸۳-۱-۱-۳ محاسبه بر اساس معیار کالاهای قابل مبادله
۵۰۲-۱-۳ نرخ ارز حقیقی داخلی (IRER)
۵۱۱-۲-۱-۳ نرخ ارز حقیقی داخلی - دو کالایی
۵۲۲-۲-۱-۳ نرخ ارز حقیقی داخلی - سه کالایی
۵۳۳-۱-۳ نرخ ارز موثر
۵۶۲-۳ ساختار الگو
۵۶۱-۲-۳ تصریح الگو

۵۹	۲-۲-۲ تشریح معادلات الگو.....
۵۹	۱-۲-۲-۲ معادله مخارج کل.....
۵۹	۲-۲-۲-۲ معادله سطح عمومی قیمت ها.....
۶۰	۳-۲-۲-۲ معادله صادرات غیرنفتی.....
۶۱	۴-۲-۲-۲ معادله واردات.....
۶۳	۵-۲-۲-۲ معادله ی حجم پول.....
۶۵	۶-۲-۲-۲ معادله ی نرخ ارز حقیقی.....
۶۶	۷-۲-۲-۲ معادله ی کسری بودجه ی دولتی.....
۶۷	۳-۳ پیوست فصل سوم.....
۶۷	۱-۳-۳ پیوست ۳-الف: اعتبارت داخلی.....
۶۷	۲-۴-۳ پیوست ۳-ب: نحوه ی بدست آوردن معادله ی قیمت.....
۶۸	۳-۳-۳ پیوست ۳-ج: نحوه ی دستیابی به معادله ی نهایی حجم پول (نقدینگی).....
۶۹	۴-۳-۳ پیوست ۳-د: تاثیر رابطه ی مبادله بر نرخ ارز حقیقی.....

فصل چهارم: برآورد الگو و ارزیابی نتایج

۷۱	۱-۴ الگوی برآورد شده.....
۷۵	۲-۴ تجزیه و تحلیل نتایج.....
۷۵	۱-۲-۴ معادله ی تولید ناخالص داخلی.....
۷۵	۲-۲-۴ معادله ی سطح قیمت های داخلی.....
۷۶	۳-۲-۴ معادله ی صادرات غیرنفتی.....
۷۷	۴-۲-۴ معادله ی واردات.....
۷۷	۵-۲-۴ معادله ی حجم نقدینگی.....
۷۸	۶-۲-۴ معادله ی نرخ ارز حقیقی.....
۷۹	۷-۲-۴ معادله ی کسری بودجه ی دولتی.....
۷۹	۳-۴ تعیین اعتبار الگو.....
۸۰	۱-۳-۴ آزمون انطباقی.....
۸۰	۱-۱-۳-۴ مقایسه ی نمودار شبیه سازی و تاریخی.....
۸۴	۲-۱-۳-۴ تجزیه و تحلیل خطا.....
۸۵	۲-۳-۴ آزمون تعیین حساسیت الگو نسبت به زمان شروع شبیه سازی.....
۸۷	۳-۳-۴ آزمون پایداری الگو.....
۹۳	۴-۴ پیوست فصل چهارم.....

- ۹۳.....۱-۴-۴ پیوست ۴-الف: نظام های ارزی در ایران.....
- ۹۴.....۲-۴-۴ پیوست ۴-ب: معادلات همزمان.....
- ۹۷.....۳-۴-۴ پیوست ۴-ج: مقادیر واقعی و شبیه سازی شده ی متغیرهای وابسته.....
- ۹۹.....۴-۴-۴ پیوست ۴-د: نحوه ی تاثیر حجم نقدینگی بر تولید ناخالص داخلی.....
- ۱۰۰.....۵-۴-۴ پیوست ۴-م: روش های حل الگو.....
- ۱۰۱.....۶-۴-۴ پیوست ۴-ه: بررسی روند زمانی متغیرهای بکارگرفته شده در الگو.....

فصل پنجم: شبیه سازی، بررسی های سیاستی و پیش بینی

- ۱۰۶.....۱-۵ شبیه سازی و بررسی های سیاستی.....
- ۱۰۷.....۱-۱-۵ افزایش درآمدهای نفتی به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۰۷.....۱-۱-۱-۵ افزایش کوتاه مدت درآمدهای نفتی به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۱۰.....۲-۱-۱-۵ افزایش بلند مدت درآمدهای نفتی به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۱۲.....۲-۱-۵ افزایش نرخ مبادله ی تجاری به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۱۴.....۳-۱-۵ افزایش مالیات بر واردات به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۱۶.....۴-۱-۵ افزایش نرخ ارز در بازار موازی به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۱۸.....۵-۱-۵ افزایش مخارج دولتی به میزان ۲۰ درصد.....
- ۱۲۰.....۲-۵ پیش بینی الگو.....

فصل ششم: نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۱۲۵.....۱-۶ نتیجه گیری.....
- ۱۲۷.....۲-۶ پیشنهادات.....
- ۱۲۹.....پیوست: نتایج بدست آمده از تخمین الگو در نرم افزار.....
- ۱۳۲.....کتابنامه.....

فهرست جدولها

- جدول (۱-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی تولید ناخالص داخلی واقعی (GDPR) ۷۲
- جدول (۲-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی قیمت (P) ۷۲
- جدول (۳-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی صادرات غیرنفی (NOXI) ۷۲
- جدول (۴-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی واردات (IMD) ۷۲
- جدول (۵-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی نقدینگی (M) ۷۳
- جدول (۶-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی نرخ ارز حقیقی (IRER) ۷۳
- جدول (۷-۴) نتایج حاصل از برآورد معادله ی کسری بودجه (BD) ۷۳
- جدول (۸-۴) تعیین خطا برای متغیرهای درونزا برای دوره ی ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۵
- جدول (۹-۴) مقادیر آزمون RMSE برای شبیه سازی با سال های آغازین ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ ۸۵
- جدول (۱۰-۴) مقادیر آزمون PRMSE برای شبیه سازی با سال های آغازین ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ ۸۶
- جدول (۱۱-۴) مقادیر آزمون SRMSE برای شبیه سازی با سال های آغازین ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ ۸۶
- جدول (۱۲-۴) مقادیر آزمون TIC برای شبیه سازی با سال های آغازین ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ ۸۶
- جدول (۱۳-۴) مقادیر آزمون BIAS برای شبیه سازی با سال های آغازین ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ ۸۷
- جدول (۱۴-۴) نسبت متغیرهای شبیه سازی شده سیستم بعد و قبل از شوک (۱۳۸۶-۱۳۴۴) ۸۸
- جدول (۱۵-۴) مقادیر واقعی متغیرهای وابسته ی الگو ۹۷
- جدول (۱۶-۴) مقادیر شبیه سازی شده متغیرهای وابسته الگو ۹۸
- جدول (۱۷-۴) نتایج آزمون ریشه ی واحد برای مقادیر اصلی متغیرهای به کار رفته در الگو ۱۰۲
- جدول (۱۸-۴) نتایج آزمون ریشه ی واحد تفاضل مرتبه ی اول متغیرهای الگو ۱۰۳

جدول (۴-۱۹) سری زمانی جملات باقی مانده ی الگوی برآورد شده ۱۰۴

جدول (۴-۲۰) نتایج آزمون ریشه ی واحد برای جملات باقی مانده ۱۰۵

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۲) مکانیسم تعدیل نرخ ارز اسمی در واکنش به تغییر قیمت نفت ۲۰
- نمودار (۲-۲) تعادل **IS-LM** در یک سیستم نرخ ارز ثابت ۲۲
- نمودار (۳-۲) منحنی عرضه و تقاضای کل ۲۳
- نمودار (۴-۲) تابع تولید کل ۲۳
- نمودار (۵-۲) عرضه و تقاضای کل در افزایش یکسان صادرات و واردات ۲۶
- نمودار (۶-۲) عرضه و تقاضای کل وقتی میزان افزایش در صادرات بیشتر از افزایش در واردات است ۲۷
- نمودار (۷-۲) عرضه و تقاضای کل وقتی میزان افزایش در واردات بیشتر از افزایش در صادرات است ۲۸
- نمودار (۸-۲) تعادل **IS-LM** در یک سیستم نرخ ارز حقیقی ثابت ۳۰
- نمودار (۹-۲) منحنی عرضه و تقاضای کل ۳۰
- نمودار (۱۰-۲) تولید کل ۳۱
- نمودار (۱-۴) نمودار انطباقی **GDPR** و **GDPRF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۰
- نمودار (۲-۴) نمودار انطباقی **P** و **PF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۱
- نمودار (۳-۴) نمودار انطباقی **NOXI** و **NOXIF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۱
- نمودار (۴-۴) نمودار انطباقی **IMD** و **IMDF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۲
- نمودار (۵-۴) نمودار انطباقی **M** و **MF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۲
- نمودار (۶-۴) نمودار انطباقی **IRER** و **IRERF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۳
- نمودار (۷-۴) نمودار انطباقی **BD** و **BDF** از سال های ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۶ ۸۳
- نمودار (۸-۴) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی تولید ناخالص داخلی (**GDPR**) بعد و قبل از شوک ۸۹
- نمودار (۹-۴) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی قیمت های داخلی (**P**) بعد و قبل از شوک ۸۹
- نمودار (۱۰-۴) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی صادرات غیرنفتی (**NOXI**) بعد و قبل از شوک ۹۰

- نمودار (۴-۱۱) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی واردات (IMD) بعد و قبل از شوک ۹۰
- نمودار (۴-۱۲) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی حجم نقدینگی (M) بعد و قبل از شوک ۹۱
- نمودار (۴-۱۳) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی نرخ ارز حقیقی (IRER) بعد و قبل از شوک ۹۱
- نمودار (۴-۱۴) نسبت مقادیر شبیه سازی شده ی کسری بودجه ی دولتی (BD) بعد و قبل از شوک ۹۲
- نمودار (۵-۱) شوک کوتاه مدت وارده به درآمدهای نفتی ۱۰۸
- نمودار (۵-۲) تولید ناخالص داخلی ۱۰۸
- نمودار (۵-۳) سطح عمومی قیمت ها ۱۰۹
- نمودار (۵-۴) صادرات غیرنفتی ۱۰۹
- نمودار (۵-۵) واردات ۱۰۹
- نمودار (۵-۶) حجم نقدینگی ۱۰۹
- نمودار (۵-۷) نرخ ارز حقیقی ۱۰۹
- نمودار (۵-۸) کسری بودجه ی دولتی ۱۰۹
- نمودار (۵-۹) شوک بلند مدت وارده به درآمدهای نفتی ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۰) تولید ناخالص داخلی ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۱) سطح عمومی قیمت ها ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۲) صادرات غیرنفتی ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۳) واردات ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۴) حجم نقدینگی ۱۱۱
- نمودار (۵-۱۵) نرخ ارز حقیقی ۱۱۲
- نمودار (۵-۱۶) کسری بودجه ی دولتی ۱۱۲